

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ЄРЬОМЕНКО ЕДУАРД АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 373.3.015.31:179.9]:796.034.2

**ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ У ШКОЛЯРІВ 6–7 РОКІВ
У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРТИНГОМ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Івашковський Віталій Володимирович,
Інститут проблем виховання НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії фізичного розвитку і здорового способу
життя.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Єжова Ольга Олександрівна,
Сумський державний університет,
професор кафедри фізіології та
патофізіології з курсом медичної біології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мішаровський Руслан Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри футболу
факультету фізичного виховання та спорту.

Захист відбудеться „23” березня 2016 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою:
04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту проблем виховання
НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розісланий „19” лютого 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Комаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі становлення й розвитку нашої держави дедалі більшої актуальності набуває проблема виховання у підростаючій особистості наполегливості як базової якості. Значним потенціалом щодо виховання володіє фізична культура і спорт. Водночас нині спостерігається поступове зниження у школярів інтересу до спортивно-масової і фізкультурно-оздоровчої діяльності. З огляду на це постає потреба удосконалення процесу формування у школярів здатності до дій та вчинків на основі свідомих спонукань як вищих регуляторів поведінки людини у процесі занять фізичною культурою та спортом.

Нормативні вимоги до виховання наполегливості учнів відображено в Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про фізичну культуру і спорт”, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Концепції фізичного виховання в системі освіти України, Державному стандарті освітньої галузі „Здоров’я і фізична культура” для початкової школи.

Теоретичним підґрунтям для розроблення проблеми виховання наполегливості особистості, зокрема у процесі формування її фізичної культури й занять спортом, стали праці І. Беґа, Н. Гаврилюка, О. Єжової, Є. Ільїна, Є. Мамонової, С. Рубінштейна та інших, в яких розкрито основи розвитку здібностей людини, її готовності до діяльності на основі свідомих спонукань.

У працях сучасних дослідників (Н. Біляєва, Т. Гуменнікова, В. Дронов, О. Остапенко) наголошується, що наполегливість є морально-вольовою якістю особистості, яка полягає в умінні досягати поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні й внутрішні перешкоди; необхідною рисою характеру сучасної людини, що проявляється в її здатності завершувати розпочату справу. Свого часу І. Кант, П. Лесгафт, Г. Хекхаузен розглядали означену якість як вияв волі людини, заснований на істинах, з’ясованих і твердо встановлених її розумом.

Різні аспекти виховання наполегливості засобами спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи відображено в науковому доробку Е. Вільчковського, Г. Люблінської; питання організації пошукової роботи з елементами ігор вивчали М. Зубалій, К. Жукотинський; проведення спортивних ігор – Р. Мішаровський, О. Тимошенко; організації фізкультурно-масових заходів та спортивних змагань – М. Тимчик.

Останніми роками захищено низку дисертацій, дотичних до проблеми виховання в учнів наполегливості: формування вольових якостей молодшого школяра (Н. Гаврилюк); розвиток позитивного ставлення до навчання в учнів початкових класів (Н. Біляєва); виховання наполегливості молодших школярів у процесі позакласної ігрової діяльності (З. Діхтяренко); формування у підлітків готовності до вольових напружень під час занять фізичною культурою (І. Дудник).

Одним із дієвих засобів виховання наполегливості в учнів є хортинг – національний вид спорту України, заснований на культурних, оздоровчих і бойових традиціях українського народу. Однак проблема виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років під час занять хортингом не досліджена.

У цьому зв'язку виявлено низку *суперечностей* між:

- суспільною значущістю виховання наполегливості в дітей та учнівської молоді і традиційно-консервативним підходом до організації спортивно-масової роботи в закладах освіти;
- потребою оптимізації виховання наполегливості в учнів загальноосвітніх навчальних закладів під час занять фізичною культурою і спортом у сучасних умовах і недостатньою обґрунтованістю теоретичних положень цього процесу;
- важливістю виховання наполегливості у школярів 6–7 років під час занять національним видом спорту хортингом й недостатньою розробленістю відповідних педагогічних умов, змісту, форм і методів роботи.

Актуальність проблеми, існування суперечностей зумовили вибір теми дисертації: „*Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом*”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складником теми лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України „Військово-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у позакласній роботі” (державний реєстраційний номер 0114U002141). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 4 від 28.04.2011 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 29.11.2011 р.).

Мета дослідження: на основі аналізу теоретичних засад виховання наполегливості в учнів загальноосвітніх навчальних закладів визначити та апробувати педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми виховання наполегливості в психолого-педагогічній літературі та уточнити сутність виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років під час занять хортингом.
2. Узагальнити досвід загальноосвітніх навчальних закладів з виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять фізичною культурою.
3. Охарактеризувати критерії, показники та рівні вихованості наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом.
4. Визначити педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом та експериментально перевірити їхню ефективність.

Об'єкт дослідження – виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять фізичною культурою.

Предмет дослідження – педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення особистісно орієнтованого і компетентнісного наукових підходів до виховання (І. Бех, С. Сисоєва, Н. Фролова, І. Якиманська та інші); теоретичні положення щодо ролі виховання у формуванні особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Єжова, І. Зязюн, С. Карпенчук, О. Коберник, О. Кондратюк, Г. Костюк, А. Маслоу,

В. Оржеховська, Ю. Руденко, В. Сухомлинский, О. Сухомлинська, К. Чорна, М. Ярмаченко та інші); щодо різних аспектів виховання наполегливості (Р. Буре, А. Голубева, О. Гузенко, Е. Демурова, Т. Доронова, С. Дудникова, О. Ключникова, Л. Крайнова, Н. Кривова, В. Лисина, Г. Попова, С. Сплина, Н. Стаднік, Н. Стародубова, А. Фок, І. Щербініна та інші); дослідження психофізіологічних особливостей молодших школярів (Л. Василенко, Д. Ельконін, Є. Ільїн, М. Попов, С. Рубінштейн, М. Савчин та інші); наукові положення про педагогічні технології виховання у процесі спортивно-масової роботи (В. Ареф'єв, Л. Волков, М. Дутчак, М. Зубалій, Т. Круцевич, Р. Мішаровський, В. Платонов, Є. Столітенко, Ю. Похолоенчук, О. Тимошенко, М. Тимчик та інші).

На різних етапах наукового пошуку використано такі **методи** дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної, іншої наукової літератури з теми дослідження для обґрунтування теоретичних засад виховання наполегливості у школярів 6–7 років, визначення понятійного апарату, критеріїв та показників виявлення рівнів вихованості наполегливості; аналіз програм з фізичного виховання та хортингу, навчальних, поурочних і графічних планів, сценаріїв спортивно-масових свят та положень про спортивні змагання з хортингу для узагальнення досвіду загальноосвітніх навчальних закладів з виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять фізичною культурою;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження за процесом виховання наполегливості у школярів 6–7 років на уроках фізичної культури та під час проведення навчально-тренувальних занять у секціях з хортингу, тестування, анкетування, бесіди, інтерв'ю, метод незакінчених речень, проблемних ситуацій для визначення динаміки вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для перевірки ефективності педагогічних умов, змісту, форм і методів виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом;

– *статистичні* методи для опрацювання результатів експериментальної роботи, визначення кількісних та якісних змін у рівнях вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом, встановлення ступеня їхньої вірогідності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано педагогічні умови виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом (змістово-методичне забезпечення занять хортингом, орієнтованих на виховання у школярів наполегливості; створення ситуацій успіху, ефекту змагальності та використання інтерактивних методів у процесі занять хортингом; налагодження взаємодії школи з сім'єю щодо виховання у школярів 6–7 років наполегливості у процесі занять хортингом); охарактеризовано критерії та показники (когнітивний – уявлення про сутність наполегливості та виховні можливості хортингу; розуміння цілей та змісту занять хортингом; знання про способи досягнення цілей, концентрування уваги та власних фізичних сил; емоційно-ціннісний – прагнення долати зовнішні й внутрішні перешкоди у процесі занять хортингом; стремління до успіху в оволодінні хортингом; бажання виявляти наполегливість під час спортивно-масових заходів з хортингу; діяльнісно-

практичний – уміння завершувати розпочату справу; вправність щодо вирішення завдань у процесі занять хортингом; здатність виявляти наполегливість у вчинках та під час занять хортингом) та рівні вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом (високий, середній, низький);

уточнено сутність виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом як цілеспрямований педагогічний процес забезпечення за допомогою занять хортингом сприятливих умов для розвитку фізичних і психічних якостей учнів, що відображають їхню здатність долати внутрішні і зовнішні перешкоди, готовність доводити розпочату справу до завершення, досягати результату у складних предметно-поведінкових ситуаціях; зміст, форми (змагання з українського виду спорту „хортинг”, рухливі ігри з елементами хортингу тощо); методи (створення ситуацій успіху, контрастних завдань, заохочення, особистого прикладу, уподібнення тощо) виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом;

– *подальшого розвитку набули* способи організації спортивно-масової роботи у процесі занять фізичною культурою у загальноосвітніх навчальних закладах із метою виховання наполегливості у школярів 6–7 років.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методичних рекомендацій щодо виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом; упровадженні у процес занять фізичною культурою загальноосвітніх навчальних закладів педагогічних умов, комплексу форм і методів роботи з виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років (заняття, змагання з хортингу; дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-Патріот”, фізкультурно-оздоровче свято до Дня фізичної культури та спорту, фізкультурні хвилинки з елементами хортингу, свято зі спортивно-масової роботи, „Веселі старты”, рухливі ігри з елементами хортингу; змагання на призи українських спортсменів; походи місцями спортивної слави земляків; тематичні бесіди „Бути наполегливим”, „Я та моя спортивна команда”, „Я – хортингіст” тощо).

Результати дослідження можуть застосовуватися вчителями фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів, тренерами з хортингу; студентами вищих навчальних закладів під час вивчення теорії і методики фізичного виховання; під час розроблення методичних рекомендацій, посібників та навчальних програм для студентів вищих педагогічних навчальних закладів; у системі післядипломної педагогічної освіти вчителів фізичної культури та керівників спортивних секцій і гуртків.

Результати дисертації **впроваджено** у практику організації і проведення занять з хортингу та спортивно-масової роботи Київської інженерної гімназії (довідка № 136 від 20.08.2015 р.), Київської загальноосвітньої середньої школи I–III ступенів № 245 (довідка № 143 від 21.08.2015 р.), Рожищенської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 Рожищенського району Волинської області (довідка № 198 від 20.08.2015 р.), Комунального закладу освіти „Середня загальноосвітня школа № 24” I–III ступенів Дніпропетровської міської ради Дніпропетровської області (довідка № 124 від 11.08.2015 р.), Дніпродзержинської гімназії № 11 гуманітарного профілю Дніпропетровської області (довідка № 114 від 07.09.2015 р.), Житомирської ЗОШ I–III ступенів № 14 (довідка № 204 від

31.07.2015 р.), Ужгородської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 8 Ужгородської міської ради Закарпатської області (довідка № 03-02/169 від 09.07.2015 р.), Бердянської ЗОШ I–III ступенів № 3 Бердянської міської ради Запорізької області (довідка № 343 від 14.07.2015 р.), Козинської ЗОШ I–II ступенів Тисьменицького районного відділу освіти Івано-Франківської області (довідка № 3 від 11.08.2015 р.), Фастівських ЗОШ I–III ступенів № 1, № 3, № 4, № 7 управління освіти Фастівської міської ради Київської області (довідка № 2-171 від 07.08.2015 р.), Львівської середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 44 ім. Т. Г. Шевченка Львівської області (довідка № 164 від 04.09.2015 р.), Первомайської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 9 Миколаївської області (довідка № 174 від 02.08.2015 р.), Одеської загальноосвітньої школи № 5 I–III ступенів Одеської міської ради Одеської області (довідка № 221 від 03.09.2015 р.), Лубенської ЗОШ I–III ступенів № 3 Лубенської міської ради Полтавської області (довідка № 242 від 23.07.2015 р.), Піщанської загальноосвітньої школи I–II ступенів м. Суми Сумської області (довідка № 67 від 27.07.2015 р.), Каховської загальноосвітньої школи I–III ступенів Каховської міської ради Херсонської області (довідка № 172 від 18.08.2015 р.), Хмельницького колегіуму імені Володимира Козубняка Хмельницької області (довідка № 97 від 17.08.2015 р.), Черкаської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 26 Черкаської міської ради Черкаської області (довідка № 349 від 08.07.2015 р.), Смілянського НВК гімназія ім. В. Т. Сенатора Смілянської міської ради Черкаської області (довідка № 171 від 15.07.2015 р.), Козелецької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Чернігівської області (довідка № 131 від 17.07.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У праці „Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів” (співавтор М. Тимчик) внесок автора полягає у здійсненні наукового аналізу проблеми виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років, розкритті потенційних можливостей хортингу як засобу виховання наполегливості, формулюванні висновків про виховання наполегливості в молодших школярів. У статті „Перспективність і наступність у реалізації змісту з основ здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів (на прикладі програми „Хортинг для здоров’я, наполегливості, злагоди дитини”)” (співавтор О. Остряньська) авторський внесок полягає у розкритті змісту програми „Хортинг для здоров’я, наполегливості, злагоди дитини”.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися на конференціях різних рівнів: *міжнародних* – „Сучасне дошкілля: реалії та перспективи” (Київ, 2013, 2014); „Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров’я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту” (Київ, 2014); *всеукраїнських* – „Особистість у просторі виховних проєктів” (Київ, 2012); „Сучасні підходи до організації та удосконалення навчально-виховного процесу з фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням вимог сьогодення” (Сімферополь, 2012); „Фізична культура дітей та молоді на сучасному етапі: досвід та перспективи” (Рівне, 2012); „Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості” (Київ, 2013); *на звітних наукових конференціях* Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2011–2015).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 15 наукових працях (з них 13 одноосібних), з яких 7 статей у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 2 статті в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків з розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (205 найменувань, з них 7 – іноземною мовою). Робота містить 25 таблиць та 2 рисунки на 16 сторінках (2 таблиці на повну сторінку), 4 додатки на 38 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, основний зміст викладено на 164 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані про впровадження, особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження; подано відомості про публікації автора; структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – **„Виховання наполегливості учнів загальноосвітніх навчальних закладів як наукова проблема”** – узагальнено теоретичні засади виховання наполегливості у процесі занять фізичною культурою; уточнено зміст поняття „наполегливість”, а також сутність виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом; визначено стан і досвід виховання наполегливості в школярів 6–7 років під час занять фізичною культурою.

Теоретичною основою дослідження є висновки Б. Ананьєва, І. Бєха, Л. Виготського, Г. Костюка, С. Рубінштейна, Ю. Руденка та інших учених про закономірності розвитку особистості та формування її здатності до діяльності. Дисертація ґрунтується на теоретичних положеннях щодо сутності волі та вольових якостей (І. Бєх, Е. Вільчковський, В. Дронов, Є. Ільїн, В. Селіванов). Зокрема, поняття „воля” узагальнено розглядається в дисертації як готовність докладати зусилля для виконання тих чи інших дій, свідомо саморегуляція людиною своєї поведінки й діяльності, що знаходить вияв у здатності активно досягати поставленої мети.

На основі аналізу праць (І. Кант, М. Розенталь, П. Лєсгафт, Г. Хєкхаузен) констатовано, що наполегливість як вольова якість є необхідною рисою характеру сучасної людини, що виявляється в її здатності завершувати розпочату справу й досягати поставленої мети під час тривалої і напруженої роботи; це непохитне прагнення реалізувати віддалені у часі цілі через подолання перешкод і труднощів, які виникають у процесі діяльності.

На підставі психологічних досліджень (Є. Ільїн, О. Мамонова, С. Поліщук, С. Рубінштейн) виховання наполегливості учня розглядається як цілеспрямована діяльність, у якій він мобілізує свої сили для відносно тривалого і складного подолання перешкод на шляху до мети. Встановлено, що наполегливість – це певний вияв упевненості людини, мотивації її досягнень – прагнення успіху, наявність вольових установок на подолання труднощів.

Аналіз педагогічної літератури з питань виховання наполегливості (О. Ключникова, Г. Попова, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко) свідчить, що важливе значення в цьому процесі має розвиток в учня здатності самостійно приймати відповідальні рішення і достатньо повно їх реалізувати під впливом морально-цінних мотивів, а також розвиток саморегуляції поведінки й діяльності на основі усвідомлення ним справедливих моральних норм суспільства. Наполегливість дає змогу дитині контролювати себе у процесі будь-якої діяльності й досягати якісного результату.

Особливого значення виховання наполегливості набуває стосовно учнів молодшого шкільного віку. На підставі досліджень з вікової і педагогічної психології (І. Бех, Д. Ельконін, І. Кон, О. Леонтьєв, М. Попов, І. Сікорський, К. Ушинський) з'ясовано, що молодший шкільний вік є сенситивним до виховання наполегливості, оскільки в цей період у дітей інтенсивно формується здатність усвідомлення своєї внутрішньої позиції; поглиблюється мотивація самоствердження; розвивається довільна регуляція поведінки. У вихованні особистості молодшого школяра значну роль відіграє досвід колективної взаємодії, в тому числі під час занять фізичною культурою (В. Ареф'єв, Л. Волков, В. Івашковський, Т. Круцевич, Р. Мішаровський, О. Остапенко, В. Платонов, О. Тимошенко, М. Тимчик). Отже, молодший шкільний вік є сприятливим для розвитку рухових можливостей та фізичних якостей особистості.

Складником системи виховання фізичної культури особистості в Україні є хортинг – один із найбільш популярних, потужних і масових видів бойового мистецтва; це спорт, виховний потенціал якого ґрунтується на культурних, оздоровчих і бойових традиціях українського народу. Завдяки цьому хортинг сприяє вихованню у підростаючого покоління загальнолюдських цінностей, патріотизму, формуванню внутрішньої культури особистості, її високих моральних якостей, здорового способу життя, оптимізує гармонійний фізичний розвиток молодших школярів.

Хортинг як дієвий засіб виховання наполегливості забезпечує учням можливість вирішувати поставлені завдання, брати участь в організації відповідних спортивних занять, спонукає до вияву наполегливості в реальних учинках. Цьому виду спорту притаманна значна швидкість атаквальних, захватних та захисних дій, пересування хортингістів, зміни двобійних ситуацій. Усе це передбачає високі вимоги до обсягу, інтенсивності, стійкості, розподілу і перемикання уваги, значних вольових зусиль, мобільності орієнтування, застосування складних тактичних комбінацій.

Зважаючи на зазначене, в дисертації уточнено сутність *виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом* як цілеспрямований педагогічний процес забезпечення за допомогою занять хортингом сприятливих умов для розвитку фізичних і психічних якостей учнів, що відображають їхню здатність долати внутрішні і зовнішні перешкоди, готовність доводити розпочату справу до завершення, досягати результату у складних предметно-поведінкових ситуаціях.

В основу процесу виховання наполегливості школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом покладено особистісно орієнтований (центрується на

розумінні, визнанні й прийнятті юного хортингіста як особистості, його цінностях і суб'єктності) і компетентнісний (спрямований на формування вмінь учня виявляти наполегливість у повсякденному житті) наукові підходи.

Вивчення досвіду загальноосвітніх навчальних закладів у контексті застосування зазначених вище методологічних підходів до процесу виховання учнів дало можливість визначити *основні недоліки виховання наполегливості у школярів 6–7 років*: недостатнє розуміння вчителями фізичної культури й початкових класів, тренерами й вихователями ціннісних орієнтирів сучасного виховного процесу, сутності наполегливості, змісту занять з хортингу; незнання історії хортингу та спортивних традицій рідної школи, місцевості, необізнаність із сучасними інноваційними підходами, рухливими іграми, організаційними формами спортивно-масової роботи в процесі занять фізичною культурою, нестача у ЗНЗ гуртків і секцій занять спортивного профілю тощо.

У другому розділі – *„Педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом”* – охарактеризовано критерії, показники та рівні вихованості наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом; з'ясовано стан вихованості наполегливості у школярів (за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту); визначено педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом та перевірено їхню ефективність.

На основі узагальнення теоретичних засад дослідження виокремлено три критерії вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний.

Показниками *когнітивного критерію* є: уявлення про сутність наполегливості та виховні можливості хортингу; розуміння цілей та змісту занять хортингом; знання про способи досягнення цілей, концентрування уваги та власних фізичних сил.

Показниками *емоційно-ціннісного критерію* є: прагнення долати зовнішні й внутрішні перешкоди у процесі занять хортингом; стремління до успіху в оволодінні хортингом; бажання виявляти наполегливість під час спортивно-масових заходів з хортингу.

Показниками *діяльнісно-практичного критерію* є: уміння завершувати розпочату справу; вправність щодо вирішення поставлених завдань у процесі занять хортингом; здатність виявляти наполегливість у вчинках та під час занять хортингом.

За допомогою критеріїв і показників охарактеризовано рівні вихованості наполегливості в школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом: високий, середній, низький.

Молодші школярі з *високим рівнем* вихованості наполегливості мають уявлення і знання про сутність наполегливості та відповідні психофізичні й виховні можливості хортингу; ґрунтовні знання про способи досягнення поставлених цілей, концентрування уваги, власних фізичних і душевних сил, розвиток витривалості; розуміють цілі та зміст занять хортингом. Учні з означеним рівнем вихованості, виявляють наполегливість під час спортивно-масових заходів з хортингу, прагнуть

завершувати розпочату справу, вміють долати зовнішні й внутрішні перешкоди, беруть активну участь у підготовці та організації занять хортингом, проявляють здатність мобілізувати знання, увагу, фізичні сили для вирішення поставлених завдань під час занять хортингом та у повсякденному житті.

Середній рівень притаманний тим молодшим школярам, які недостатньо розуміють сутність наполегливості й зміст занять з хортингу, психофізичні й виховні можливості цього виду спорту, мають неповні знання про способи досягнення поставлених цілей, концентрування уваги, власних фізичних і душевних сил, розвиток витривалості, недостатньо розуміють цілі занять хортингом. Учні із середнім рівнем вихованості наполегливості не завжди самостійно беруть участь у підготовці та організації занять хортингом; вибірково проявляють здатність мобілізувати знання, увагу, фізичні сили для вирішення поставлених завдань під час занять хортингом; епізодично завершують розпочату справу до кінця, виявляють наполегливість у вчинках та на заняттях хортингом.

Для учнів з низьким рівнем вихованості наполегливості є характерним нерозуміння сутності означеної якості та відповідних психофізичних і виховних можливостей хортингу, відсутність знань про способи досягнення поставлених цілей, невміння концентрувати увагу, власні фізичні і душевні сили, розвивати витривалість; неусвідомлення і нерозуміння цілей та змісту занять хортингом. Школярі 6–7 років з низьким рівнем вихованості наполегливості не вміють і не хочуть самостійно брати участь у підготовці та організації занять хортингом; у них простежується небажання мобілізувати знання, увагу, фізичні сили для вирішення поставлених завдань під час занять хортингом та у повсякденному житті.

Експериментальною базою дослідження стали: Київська ЗОШ I–III ступенів № 245, Житомирська ЗОШ I–III ступенів № 14, Ужгородська ЗОШ I–III ступенів № 8 Ужгородської міської ради Закарпатської області, Бердянська ЗОШ I–III ступенів № 3 Запорізької області, Львівська ЗОШ I–III ступенів № 44 імені Т. Г. Шевченка, Первомайська ЗОШ I–III ступенів № 9 Миколаївської області, Одеська ЗОШ № 5 I–III ступенів, Черкаська ЗОШ I–III ступенів № 26. На різних етапах експериментом було охоплено 256 учнів, 26 учителів, тренерів, вихователів та інших педагогічних працівників. До експериментальної групи (ЕГ) увійшли 126 учнів віком 6–7 років Київської, Житомирської, Ужгородської, Бердянської загальноосвітніх шкіл; до контрольної групи (КГ) – 130 учнів Львівської, Первомайської, Одеської, Черкаської загальноосвітніх шкіл.

Для визначення рівнів вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років використано *діагностичні методи*: бесіда та інтерв'ювання, анкетування, спостереження під час занять фізичною культурою, створення проблемних педагогічних ситуацій і їх розв'язання, тестування, метод незакінчених речень.

Аналіз даних констатувального етапу експерименту засвідчив, що в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів недостатньо уваги приділяється вихованню наполегливості школярів 6–7 років у процесі занять фізичною культурою. Зокрема, високий рівень вихованості наполегливості виявили 10,1 % учнів ЕГ та 10,1 % учнів КГ; середній – 38,3 % учнів ЕГ та 38,9 % учнів КГ; низький – 51,6 % учнів ЕГ та 51,0 % учнів КГ.

Визначено *педагогічні умови*, реалізація яких сприятиме вихованню наполегливості школярів віком 6–7 років, а саме: змістово-методичне забезпечення занять хортингом, орієнтованих на виховання у школярів наполегливості; створення ситуацій успіху, ефекту змагальності, використання інших інтерактивних методів у процесі занять хортингом; налагодження взаємодії школи з сім'єю щодо виховання у школярів 6–7 років наполегливості у процесі занять хортингом.

Перша педагогічна умова – *змістово-методичне забезпечення занять хортингом, орієнтованих на виховання у школярів наполегливості* – реалізовувалася шляхом розроблення і впровадження програми гурткової роботи з хортингу для школярів віком 6–7 років. Програма складається з двох розділів (1 – Організація навчально-виховного процесу школярів 6–7 років; 2 – Методичні рекомендації з організації занять хортингом) і передбачала проведення навчально-виховних, тренувальних, контрольних, відновлювальних, індивідуальних, групових, фронтальних та довільних занять з хортингу, а також бесід, рухливих ігор, спортивних годин, виконання творчих завдань морально-спортивного спрямування. Під час застосування різних форм роботи проблема наполегливості особистості розглядалася багатоаспектно: „Значення фізкультури для людини”, „Цінність життя і здоров'я”, „Важливість хортингу як національного виду спорту”, „Я – хортингіст”, „Позитивне ставлення до себе та інших людей”, „Ставлення до спаринг-партнерів, однолітків”, „Бути наполегливим, відповідальним” тощо. Передбачалось ознайомлення учнів з історією виникнення в Україні хортингу як національного виду спорту; організація зустрічей з ветеранами спорту, тренерами, спортсменами й судьями з хортингу; відвідування музеїв, перегляд фільмів спортивної та виховної тематики, проведення спортивних свят.

Друга педагогічна умова – *створення ситуацій успіху, ефекту змагальності, використання інших інтерактивних методів у процесі занять хортингом* – упроваджувалася з метою використання можливостей суперництва для виховання наполегливості під час проведення тренувальних занять і змагань з хортингу у спортивних секціях і гуртках.

Для цього використано низку методів: особистого прикладу, умовляння, роз'яснення, розповіді, позитивної перспективи, створення ситуацій успіху тощо. Особливу увагу було приділено створенню *ситуацій успіху*. Такі ситуації мотивували юних хортингістів докладати зусиль у виконанні завдань; передбачалося, що легкі завдання будуть неефективними для виховання наполегливості, а занадто складні викликатимуть у школярів розчарування, незадоволення й можуть спричинити втрату інтересу до занять хортингом. Прикладами ситуацій успіху є: моделювання педагогами обставин, за яких кожен учасник двобою міг здобути перемогу над супротивником; отримання школярами 6–7 років грамот, нагород, призів за організацію та участь у змаганнях з хортингу; відзнака учасників гуртка, секції з хортингу на загальношкільних зборах тощо.

Під час тренування активно використовувався *метод контрастних завдань*, суть якого полягає у проведенні навчальних двобоїв із суперниками різного зросту, ваги та сили; у виконанні технічних прийомів, що істотно різнилися за структурою дії (довгий – короткий захват, дальня – ближня дистанція тощо).

Дієвим у вихованні наполегливості й інших вольових якостей у школярів віком 6–7 років виявилось застосування *методу особистого прикладу* учителів фізичної культури, тренера з хортингу. Їхнє ставлення до навчально-виховної роботи з вихованцями, уміння організувати заняття, домагання неодмінного виконання висунутих виховних завдань були позитивним прикладом для учнів 6–7 років. Авторитет учителя як лідера-наставника сприяв розвитку в молодших школярів прагнення ставати сильнішими, швидшими, спритнішими.

Враховано, що цікавою та привабливою для школярів віком 6–7 років є змагально-ігрова діяльність, в якій вони можуть демонструвати здатність до сприйняття, оцінювання й аналізу ситуацій; щоразу виникає необхідність самостійного прийняття рішень, прояву наполегливості у вирішенні рухових завдань. Відтак, у процесі експериментальної роботи більшість навчального часу відводилося різноманітним змаганням (наприклад, змагання на призи українських спортсменів).

Однією з основних форм виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років у процесі занять хортингом були рухливі ігри з елементами хортингу. На особливу увагу заслуговує національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-Патріот”, під час якої в молодших школярів збагачуються уявлення про патріотизм як безумовну цінність-якість людини, знання щодо фізичної культури, загальної дисципліни, елементів двобою хортингу; формуються початкові змагально-спортивні вміння, необхідні для майбутньої успішної навчально-тренувальної діяльності; розвиваються організаторські здібності.

Дотримання цієї педагогічної умови сприяло поглибленню мотивації учнів до занять хортингом, зокрема бажання бути першим під час змагань допомагало школярам 6–7 років долати повсякденні труднощі загалом, розвивати уважність і відповідальність.

Упровадження третьої педагогічної умови – *налагодження взаємодії школи з сім'єю щодо виховання у школярів 6–7 років наполегливості у процесі занять хортингом* – передбачало розширення знань батьків з проблеми виховання наполегливості, зацікавленості щодо занять дитини у гуртках/секціях з хортингу, а також залучення батьків до різних форм спільної фізкультурно-масової роботи з учителями, тренерами.

Ця педагогічна умова реалізувалася за допомогою *бесід* з учнями та батьками („Я – наполегливий, як мій тато”, „Я – успішний хортингіст”, „Чи доводите Ви розпочату справу до логічного завершення”, „Бути толерантним до суперника”), *круглих столів* за участю педагогів та батьків („Займатися хортингом – бути здоровим”, „Чи знають батьки потребу власних дітей в русі та рухливих іграх”, „Який зміст виховання наполегливості у процесі занять хортингом”), *інструктажів* („Техніка безпеки під час занять хортингом”), *диспутів* („Чи може хортинг стати сучасним виховним засобом”, „Чи мають вольові якості ключове значення для школярів 6–7 років”). Окрім цього, батьки залучалися до обговорення змісту конспектів занять з хортингу, організації та проведення різних змагань.

Результати формувального етапу експерименту, підсумки контрольних зрізів засвідчили позитивні зміни в рівнях вихованості наполегливості у школярів 6–7 років ЕГ. У представників КГ істотних змін не було виявлено (табл.).

Рівні вихованості наполегливості у школярів віком 6–7 років, %

Рівні	Контрольна група			Динаміка	Експериментальна група			Динаміка
	Констатувальний етап	Формувальний етап			Констатувальний етап	Формувальний етап		
		проміжн. зріз	контрол. зріз			проміжн. зріз	контрол. зріз	
Високий	10,1	12,5	15,1	+5,0	10,1	15,9	28,1	+18,0
Середній	38,9	41,0	44,0	+5,1	38,3	52,3	47,2	+8,9
Низький	51,0	46,5	40,9	-10,1	51,6	31,8	24,7	-26,9

Отже, наприкінці формувального етапу експерименту вихованість наполегливості у школярів 6–7 років з ЕГ суттєво підвищилася. Так, високий рівень вихованості наполегливості виявили 28,1 % учнів, середній – 47,2 % і низький – 24,7 %. Тобто, наприкінці дослідження кількість учнів 6–7 років експериментальних класів з високим рівнем вихованості наполегливості зросла на 18,0 %, із середнім – на 8,9 %, а з низьким зменшилася – на 26,9 %.

Достовірність результатів перевірено за допомогою критерію Пірсона – χ^2 -критерію. Враховуючи статистичну вірогідність різниці вихованості наполегливості в учнів ЕГ, можна стверджувати, що виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом було ефективним.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування й практичне розв'язання актуального питання виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років, що знайшло своє віддзеркалення у визначенні та апробації педагогічних умов, змісту, форм і методів виховання наполегливості у процесі занять хортингом.

Результати дослідження засвідчили ефективність вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких *висновків*:

1. Теоретичний аналіз проблеми виховання наполегливості зумовив розгляд наполегливості як вольової якості особистості. Поняття „воля” розглядається в дисертації як готовність докладати зусилля для виконання тих чи інших дій, свідома саморегуляція людиною своєї поведінки й діяльності, що знаходить вияв у здатності активно досягати поставленої мети. Наполегливість визначено як вольову якість, завдяки якій школярі 6–7 років можуть мобілізувати свої знання, вміння та сили на відносно тривалу і складну боротьбу з труднощами, долати зовнішні та внутрішні

перешкоди, які виникають у їхній діяльності під час досягнення поставлених цілей, реалізуючи вольову цілеспрямованість.

Уточнено сутність виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом як цілеспрямований педагогічний процес створення за допомогою хортингу сприятливих умов для розвитку фізичних і психічних якостей учнів, що відображають їхню здатність долати внутрішні і зовнішні перешкоди, готовність доводити розпочату справу до завершення, досягати результату в складних предметно-поведінкових ситуаціях.

2. Узагальнення досвіду загальноосвітніх навчальних закладів з виховання наполегливості в школярів 6–7 років у процесі занять фізичною культурою підтвердило, що актуальність досліджуваної проблеми зумовлюється соціальними, психолого-педагогічними та виховними потребами загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати дослідження засвідчили, що вихованню наполегливості у школярів 6–7 років у загальноосвітніх навчальних закладах приділяється недостатньо уваги. Стан виховання наполегливості учнів у процесі занять фізичною культурою має такі ознаки: нерозуміння вчителями фізичної культури й початкових класів, тренерами й вихователями ціннісних орієнтирів сучасного виховного процесу, сутності наполегливості, змісту занять з хортингу; незнання історії хортингу та спортивних традицій рідної школи, місцевості, необізнаність із сучасними інноваційними підходами, рухливими іграми, організаційними формами спортивно-масової роботи в процесі занять фізичною культурою. Поза увагою вчителів, тренерів залишилося дотримання таких вимог, як: урахування особливостей розвитку опорно-рухового апарату учнів (уникнення великих навантажень на хребет); уникання перенапруження суглобів, зв'язкового апарату та м'язів; лаконічність і цікавість пояснення навчального матеріалу; чергування навантаження з достатніми паузами відпочинку; врахування закономірностей психічного та особистісного розвитку школярів 6–7 років тощо. З'ясовано, що вияв учнями наполегливості значною мірою залежить від їхньої впевненості у досяжності мети, мотивації на досягнення успіху; рівня домагань; докладання вольових зусиль для подолання труднощів.

3. Охарактеризовано критерії, показники та рівні вихованості наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний. Показниками когнітивного критерію є: уявлення про сутність наполегливості та виховні можливості хортингу; розуміння цілей та змісту занять хортингом; знання про способи досягнення поставлених цілей, концентрування уваги та власних фізичних сил. Показниками емоційно-ціннісного критерію є: прагнення долати зовнішні й внутрішні перешкоди у процесі занять хортингом; стремління до успіху в оволодінні хортингом; бажання виявляти наполегливість під час спортивно-масових заходів з хортингу. Показниками діяльнісно-практичного критерію є: уміння завершувати розпочату справу; вправність щодо вирішення поставлених завдань у процесі занять хортингом; здатність виявляти наполегливість у вчинках та під час занять хортингом.

На основі зазначених критеріїв і показників виявлено високий, середній і низький рівні вихованості наполегливості в учнів, що дало нам змогу диференційовано підходити до проведення експериментальної роботи з виховання

означеної якості у школярів 6–7 років під час занять хортингом. З'ясовано, що на початку експерименту високий рівень вихованості наполегливості мали 10,1 % школярів 6–7 років; середній – 38,3 % ; низький – 51,6 % учнів ЕГ.

4. Визначено педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом у загальноосвітніх навчальних закладах.

З метою виховання наполегливості у школярів 6–7 років засобами хортингу впроваджено такі педагогічні умови: змістово-методичне забезпечення занять хортингом, орієнтованих на виховання у школярів наполегливості; створення ситуацій успіху, ефекту змагальності, використання інших інтерактивних методів в процесі занять хортингом; налагодження взаємодії школи з сім'єю щодо виховання у школярів 6–7 років наполегливості у процесі занять хортингом.

Зміст виховання наполегливості під час занять хортингом полягав у залученні учнів віком 6–7 років до спортивно-масової роботи, яка передбачала проведення й організацію змагань з хортингу, рухливих ігор з елементами хортингу з урахуванням інтересів школярів; зустрічі зі спортсменами та майстрами спорту з хортингу; систематичне проведення спортивних годин, спрямованих на створення сприятливого клімату в спортивному та класному колективі; залучення учнів 6–7 років разом із тренерами з хортингу й учителями фізичної культури до оснащення спортивної кімнати з національного виду спорту України хортинг, до спільної спортивно-масової діяльності батьків і вчителів, тренерів з хортингу тощо.

У процесі виховання наполегливості у школярів 6–7 років використано такі методи: особистого прикладу, уподібнення, умовляння, роз'яснення, розповіді, позитивної перспективи, створення ситуацій успіху, контрастних завдань тощо.

Підсумкові зрізи визначення рівнів вихованості наполегливості у школярів 6–7 років показали, що в експериментальних їхня динаміка була істотною і позитивною: кількість учнів із високим рівнем вихованості наполегливості зросла на 18,0 %, із середнім – на 8,9 %, а з низьким зменшилася на 26,9 %. У контрольних групах ця динаміка була незначною, а саме: число школярів із високим рівнем збільшилося на 5,0 %, із середнім – на 5,1 %, а з низьким зменшилося на 10,1 %.

Достовірність отриманих результатів щодо виховання наполегливості перевірено за допомогою χ^2 -критерію. Підтверджено ефективність виховання у школярів 6–7 років наполегливості під час занять хортингом за обґрунтованих педагогічних умов, розробленого змісту, форм, методів та експериментальної програми з хортингу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання в учнів наполегливості. *Перспективним може бути* вивчення особливостей виховання зазначеної якості у процесі занять хортингом в учнів різних вікових груп; педагогічних умов виховання наполегливості в учнів у спортивних об'єднаннях за місцем проживання в поєднанні з іншими спортивно-масовими заходами. *Доцільно рекомендувати* передбачити у процесі підготовки вчителів з фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах, тренерів тощо введення спецкурсів з основ хортингу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Єршоменко Е. А. Виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять хортингом через педагогічні умови / Е. А. Єршоменко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 46. – С. 233–240.

2. Єршоменко Е. А. Виховання наполегливості в школярів 6–7 років як умова ефективності навчальних занять хортингом / Е. А. Єршоменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 12 (39). – С. 39–47.

3. Єршоменко Е. А. Реалізація програми наступності в процесі виховання наполегливості у дошкільників та молодших школярів засобами хортингу / Е. А. Єршоменко // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 30. – С. 68–74.

4. Єршоменко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в школярів 6–7 років / Е. А. Єршоменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 3К (44) 14. – С. 238–242.

5. Єршоменко Е. А. Практичний матеріал програми хортингу для виховання наполегливості у дітей 6–7 років / Е. А. Єршоменко // Актуальні проблеми фізичної культури та спорту (IV науковий напрям: проблеми здоров'я різних верств населення) : зб. наук. праць ДНДІФКіС. – К., 2013. – № 28 (3). – С. 69–74.

6. Єршоменко Е. А. Перспективність і наступність у реалізації змісту з основ здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів (на прикладі програми „Хортинг для здоров'я, наполегливості, злагоди дитини”) / Е. А. Єршоменко, О. А. Остряньська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 13 (40). – С. 88–98.

7. Єршоменко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів / М. В. Тимчик, Е. А. Єршоменко // Фізичне виховання в рідній школі : наук.-метод. журн. – 2014. – № 1. – С. 38–41.

Стаття в зарубіжному виданні

8. Ершоменко Э. А. Воспитание настойчивости у детей 6–7 лет в процессе занятий хортингом / Э.А. Ершоменко // Сибирский педагогический журнал : научное периодическое издание. – Новосибирск, 2013. – № 6. – С. 209–213.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

9. Єршоменко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в школярів 6–7 років / Е. А. Єршоменко // Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного

виховання та спорту : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (20–21 берез. 2014 р., м. Київ, Інститут фізичного виховання та спорту НПУ імені М. П. Драгоманова). – К., 2014. – С. 87–91.

10. Єрмоєнко Е. А. Реалізація проблеми наступності в процесі виховання наполегливості у дошкільників та молодших школярів засобами хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Сучасне дошкілля: реалії та перспективи : матеріали праць VI Міжнар. наук.-практ. конф., (17 жовт. 2013 р., м. Київ, Інститут розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова). – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 68–74.

11. Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом / Е. А. Єрмоєнко // Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2012 році) / [за ред. І. Д. Беха, О. В. Мельника]. – К., 2013. – Вип. 1. – С. 224–225.

12. Єрмоєнко Е. А. Застосування спеціальних фізичних вправ у процесі виховання наполегливості у школярів 6–7 років під час секційних занять хортингом в загальноосвітніх навчальних закладах / Е. А. Єрмоєнко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [за ред. І. Д. Беха, О. В. Мельника]. – К., 2014. – Вип. 1. – С. 325–327.

13. Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом / Е. А. Єрмоєнко // Сучасні виховні технології: соціальні виклики і педагогічний контекст : матеріали звіт. наук.-практ. конф. НАПН України (30 жовт. 2013 р., м. Київ, Національна акад. пед. наук України). – К., 2013. – Вип. 1. – С. 125–127.

Інші публікації

14. Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у дітей 6–7 років у процесі занять хортингом / Е. А. Єрмоєнко // Хортинг – національний вид спорту України : метод. посіб. – К. : Паливода А. В., 2014. – С. 586–596.

15. Єрмоєнко Е. А. Структура позитивного ставлення старших підлітків до патріотичного виховання / Е. А. Єрмоєнко // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. 6. – С. 265–270.

АНОТАЦІЇ

Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена проблемі виховання наполегливості у школярів віком 6–7 років під час занять хортингом. Проаналізовано стан дослідженості проблеми виховання наполегливості в психолого-педагогічній літературі й уточнено сутність

виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять хортингом. Узагальнено досвід загальноосвітніх навчальних закладів з виховання наполегливості у школярів 6–7 років під час занять фізичною культурою. Охарактеризовано критерії, показники та рівні вихованості наполегливості в молодших школярів. Визначено педагогічні умови, зміст, форми і методи виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом в загальноосвітніх навчальних закладах та експериментально перевірено їхню ефективність.

Ключові слова: наполегливість, виховання наполегливості, хортинг, школярі 6–7 років, ігрова діяльність, позакласні заняття.

Еременко Э. А. Воспитание настойчивости у школьников 6–7 лет в процессе занятий хортингом. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме воспитания настойчивости у школьников 6–7 лет в процессе занятий хортингом. Проанализирована изученность проблемы воспитания настойчивости в психолого-педагогической литературе и уточнена сущность понятия „воспитание настойчивости у младших школьников в процессе занятий хортингом”. Обобщен опыт общеобразовательных учебных заведений по воспитанию настойчивости у школьников 6–7 лет средствами хортинга, а также предложены новые способы организации спортивно-массовой работы в процессе занятий хортингом. Охарактеризованы критерии, показатели и уровни воспитанности настойчивости у младших школьников. Определены педагогические условия, содержание, формы и методы воспитания настойчивости у школьников 6–7 лет в процессе занятий хортингом в общеобразовательных учебных заведениях и экспериментально проверена их эффективность.

Воспитанность настойчивости у школьников 6–7 лет как результат воспитательной деятельности в процессе занятий хортингом определялась по уровням сформированности (высокому, среднему, низкому) согласно когнитивному, эмоционально-ценностному и деятельностно-практическому критериям. Показатели когнитивного критерия: представление о сущности настойчивости и воспитательных возможностях хортинга; понимание целей и содержания занятий хортингом; знания способов достижения целей, концентрации внимания и собственных физических сил. Показатели эмоционально-ценностного критерия: стремление преодолевать внешние и внутренние препятствия в процессе занятий хортингом; стремление к успеху в овладении хортингом; желание проявлять настойчивость во время спортивно-массовых мероприятий по хортингу. Показатели деятельностно-практического критерия: умение завершать начатое дело; расторопность в решении поставленных задач в процессе занятий хортингом; способность проявлять настойчивость в поступках и во время занятий хортингом.

Основными формами воспитания настойчивости у школьников 6–7 лет в процессе занятий хортингом были: занятия по хортингу в процессе внеклассной работы, соревнования по украинскому виду спорта „хортинг”, Национальная детско-юношеская военно-спортивная игра „Хортинг-Патриот”, физкультурно-

оздоровительные праздники ко Дню физической культуры и спорта, проведение физкультурминуток с элементами хортинга и другое.

Результаты исследования подтвердили эффективность разработанных педагогических условий, содержания, форм и методов воспитания настойчивости у школьников 6–7 лет в процессе занятий хортингом, что позволило определить перспективы дальнейшей работы в указанном направлении.

Ключевые слова: настойчивость, воспитание настойчивости, хортинг, школьники 6–7 лет, игровая деятельность, внеурочные занятия.

Yeriomenko E. A. Education of Persistence in Schoolers Aged 6–7 Years Old in the Process of Horting Training. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is dedicated to the problem of education of persistence in schoolchildren of 6–7 years old during trainings of Horting. The thesis analyses the state of research of the problem of persistence education in psychological and pedagogical literature as well as specifies the essence of the concept "education of persistence in primary school children in the course of Horting". During the research, we examined the experience of public schools in education of persistence in children of 6–7 years old by means of Horting trainings, and provided new ways of sports activities organization through implementation of the course of Horting. We have also determined criteria, indicators and levels of persistence development in primary school children. We have elaborated the pedagogical conditions, contents, forms and methods of education of persistence in schoolchildren of 6–7 years old by means of Horting trainings implemented in public schools and experimentally verified their effectiveness.

Keywords: persistence, education of persistence, horting, schoolers aged 6–7 years old, game activity, extracurricular classes.

Підписано до друку 18.02.2016 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,12. Обл.-вид. арк. 1,12.
Наклад 100 прим. Зам. № 0098

Віддруковано в друкарні ФОП ПАЛИВОДА А. В.
03061, м. Київ, пр-т Відрадний, 95/Е
тел./факс (044) 351-21-90